

El centre d'esplai com a entitat té molts anys de trajectòria des de la seva aparició al paisatge educatiu català a la dècada de 1970. Forma part del nostre patrimoni pedagògic i cal mimar-lo, però també comença a ser urgent adaptar-lo. La nostra societat ha canviat tant, i tan ràpidament, que és necessari revisar el que fem, confirmar si responem als reptes actuals i tenir la gosadia d'incorporar-hi els canvis que toquen.

Un dels trets característics de la pedagogia catalana del segle xx és l'existència molt consolidada d'iniciatives de formació en el lleure amb una forta identitat, vertebrades entorn de moviments educatius que han tingut i que tenen un paper clau, no solament en la formació dels infants i dels adolescents, sinó també en la cohesió social i la qualitat de vida als nostres barris i poblacions.

El moment actual, ric en reptes i complexitats, proporciona una oportunitat per repensar els centres d'esplai. I, per fer-ho, és imprescindible partir de les necessitats derivades de la cohesió social, la immigració, la identitat catalana i les pertinences múltiples, la ciutadania democràtica, les TIC, el medi ambient, els valors i els estils de vida, les famílies o l'educació de qualitat per a tothom, entre altres reptes.

Per tant, és necessari plantejar-se quins aspectes cal mantenir-ne, perquè no s'hi pot renunciar, i què cal adaptar-ne i transformar-ne a fi de donar respostes coherents a la societat del segle xxi.

Els irrenunciables

Certament, hi ha, en els centres d'esplai, alguns trets irrenunciables d'identitat, elements que caracteritzen els diferents models d'esplai, independentment de la intensitat del funcionament o de la gestió.

En tant que entitats que formen part del tercer sector, en citaríem quatre trets irrenunciables bàsics:

- Enfocament social i enfocament de formació integral alhora.
- Forta dimensió comunitària i d'arrelament al territori.
- Col·lectius sense finalitat de lucre i amb voluntat de servei públic.
- Generació de voluntariat.

Des del punt de vista pedagògic i metodològic, en citaríem uns quants trets irrenunciables més:

- Educació integral amb èmfasi en la formació en valors, compromesa i transformadora.
- Clima educatiu amb èmfasi en les relacions interpersonals i la comunicació, que permeti i que fomenti la barreja generacional.
- Activitats basades en projectes de grup, amb participació i protagonisme dels infants i dels joves, obertura a l'entorn i dimensió de servei a la comunitat.
- Estímul cultural i qualitat educativa en totes les actuacions.

El moment actual, ric en reptes i complexitats, proporciona una oportunitat per repensar els centres d'esplai

Els canvis

Creiem que hi ha quatre grans tipus de canvis que cal fer-hi. Més aviat, representen una nova mirada o pensament sobre el que es fa i que es podria fer.

Models múltiples

No hi ha, ni pot haver-hi, un sol model d'esplai capaç de donar resposta a les necessitats i als reptes formatius i socials actuals.

No pot haver-hi un únic model, perquè la realitat és *plural* (cada territori té la seva història, les seves necessitats i la seva idiosincràsia), *canviant* (les necessitats de la població infantil i les seves famílies varien amb el temps i també d'acord amb les tendències culturals i socials). Per aquestes raons, a més, els models d'esplai solen ser *híbrids* i transiten sovint d'una modalitat a una altra, segons les circumstàncies. Hi ha molts models d'entitats d'educació en el lleure, i és bo que sigui així.

Quan no s'admet aquesta multiplicitat, les mirades tendeixen a ser endogàmiques, per no dir-ne fonamentalistes, com ara considerar que únicament és vàlid el model d'esplai propi o fins i tot que els altres models no mereixen aquest nom.

Població destinatària flexible

Fins ara, la població destinatària nuclear dels centres d'esplai ha estat constituïda pels infants i els adolescents. Els plantejaments formatius en general i les activitats realitzades en particular han estat orientades principalment vers els nois i

les noies: analitzar-ne les necessitats i mancances, fer propostes que els motivin... De manera secundària, els centres d'esplai han atès també famílies, persones adultes i persones discapacitades. D'altra banda, els monitors també n'han estat i en són destinataris, perquè l'esplai els ofereix formació, itineraris d'inserció o, fins i tot, un espai de pràctiques. Però l'eix prioritari ha girat entorn de la població infantil i juvenil.

Avui necessitem redefinir la població destinatària dels espais, no solament per donar una resposta actualitzada i fidel a la doble identitat educativa i social que tenen, sinó també per conservar i millorar la incidència específica en el sector infantil i juvenil. Per tant, cal considerar també els monitors i les famílies¹ com a sector destinatari bàsic d'atenció per part del centre d'esplai, encara que la prioritat siguin els infants i els joves.

Activitats múltiples

Si som flexibles quant als models d'entitat, també ho hem de ser quant a les activitats que poden desenvolupar. Hi ha una diversitat infinita d'activitats que poden tenir sentit en el marc d'un centre d'esplai, perquè el que caracteritza l'esplai no és l'activitat realitzada, sinó l'enfocament i la metodologia de treball. Amb tot, potser seria útil destacar-ne dues categories.

Activitats bàsiques

Són les activitats més «nuclears», més absolutament vinculades a la identitat del centre d'esplai i als seus reptes ac-

tuals. Podria ser una pèrdua pedagògica abandonar-les o no plantejar-se-les. Tanmateix, que siguin bàsiques no vol dir pas que sempre siguin necessàries, ni que calgui fer-les totes.

Les activitats bàsiques serien les que es fan amb la població destinatària prioritària i bàsica, és a dir: infants, adolescents, joves, monitors i famílies. En aquesta categoria, hi hauria probablement les colònies i els campaments, les excursions, els grups de tradicions, el joc a la plaça o al carrer..., com també les activitats amb les famílies i les activitats de formació o dinamització de l'equip de monitors.

Activitats complementàries

Són aquelles que el centre d'esplai pot fer o no en funció de les circumstàncies i de la demanda social, però, quan les fa, s'hi implica intensament i no les considera de segona categoria, en tant que responen a una demanda social i s'inspiren en els mateixos principis educatius que les activitats bàsiques.

Les activitats complementàries serien les que s'organitzen per a la població del barri en general, o bé les que es fan amb l'escola i per a l'escola. Cal ser molt oberts en aquesta classificació sobre el que és bàsic i el que és complementari, ja que la personalitat i la trajectòria de cada centre d'esplai porta al fet que una activitat que és bàsica per a unes entitats, per a unes altres sigui solament complementària. En aquesta categoria, hi hauria probablement l'activitat al

Cal considerar també els monitors i les famílies com a sector destinatari bàsic d'atenció per part del centre d'esplai, encara que la prioritat siguin els infants i els joves

temps de migdia de les escoles o aquelles que es plantegen com a suport a la conciliació d'horaris familiars i laborals.

temps de migdia de les escoles o aquelles que es plantegen com a suport a la conciliació d'horaris familiars i laborals.

Treball en xarxa

El treball en xarxa entre tots els agents educatius d'un territori és absolutament necessari per diverses raons:

- La primera raó i més evident és que, actualment, cap institució pot adjudicar-se l'exclusiva de l'educació, perquè avui els reptes formatius demanen la suma d'esforços coordinats. El centre d'esplai no pot emprendre en solitari l'educació en el lleure dels infants, joves i famílies del segle XXI.
- La segona raó és que la cooperació educativa en el territori reforça la identitat d'aquest, l'autoestima col·lectiva i la qualitat de vida dels barris i de les poblacions. L'aposta del centre d'esplai per la cohesió social del barri o de la població és un argument més per treballar en xarxa.
- La tercera raó és que la cooperació educativa potencia el progrés particular de cadascun dels agents formadors, i això en multiplica l'eficàcia. Disposar d'interlocutors, crear xarxa, relacionar-se i treballar en equip és un valor afegit a la personalitat del centre d'esplai.

Per totes aquestes raons, els centres d'esplai han de treballar plegats amb el conjunt d'agents educatius amb qui comparteixen un mateix interès per la formació dels infants, els joves i les famílies: l'escola, les entitats socials del barri, l'ajuntament i els serveis municipals i les altres entitats de lleure del territori.

Per acabar

Els centres d'esplai són entitats educatives i socials alhora, i adquireixen molts models de funcionament diferents. Durant les darreres dècades, s'han configurat com un element característic del paisatge pedagògic del nostre país. La seva tasca essencial és educar en valors infants, joves i famílies en el temps lliure, i també esdevenir un espai de formació i participació comunitària amb voluntat de transformació i d'inclusió social.

Els centres d'esplai es consolidaran com a agents formatius complementaris a la família i l'escola si parteixen dels reptes socials actuals; són fidels als trets irrenunciables, i despleguen, sense dogmatismes, respostes velles i respostes noves, com també si aconseguen que totes dues siguin coherents per a un entorn divers, flexible i complex.

HEM PARLAT DE:

- Educació en el lleure.
- Acció comunitària.

Nota

1. En aquest document, s'hi utilitza la paraula «família» de la manera més àmplia i diversa possible, anant més enllà de la visió tradicional que se'n té i adaptant-se a la realitat de cada entorn.

Salvador Carrasco i Roser Batlle

Fundació Catalana de l'Esplai

scarrasco@ub.edu